Міхал Залескі

ПАРАЎНАНЬНЕ БАЗАВЫХ ПАКАЗЬНІКАЎ ЭКАНАМІЧНАГА РАЗЬВІЦЬЦЯ БЕЛАРУСІ Й РАСІІ (1991—2001 гг.)

На момант распаду СССР структура беларускай эканомікі была абумоўлена наступнымі фактарамі:

1) існаваньне ўдарнай заходняй групоўкі войскаў СССР — чырванасьцяжнай Беларускай ваеннай акругі, якая была параўнальна добра ўзброена, забясьпечана рэсурсамі для разгарненьня буйнамаштабнага наступу;

2) існаваньне прамысловай базы, якая выконвала вайсковыя замовы, комплексу з 200 прадпрыемстваў, якія і сёньня забясьпечваюць 95% беларускага экспарту;

3) разьвіцьцё аграпрамысловага комплексу шляхам меліярацыі блізка 4 мільёнаў гектараў зямлі з падвышанай вільготнасьцю, канцэнтрацыі сельскагаспадарчай вытворчасьці;

4) стварэньне сыстэмы стратэгічных камунікацыяў: транспартных калідораў Азія—Эўропа і Балтыка—Міжземнамор'е, магістральных трубаправодаў Азія—Эўропа, транскантынэнтальных высакавольтных ЛЭП, узьлётных палосаў з даўжынёй, дастатковай для ажыцьцяўленьня міжкантынэнтальных палётаў.

Параўноўваючы эканомікі Беларусі й Расіі, трэба браць пад увагу наяўнасьць цыкляў у гаспадарцы абедзьвюх краінаў. Трэба прызнаць, што ў часы СССР існавала канкурэнцыя за рэсурсы, а таксама іхнае нераўнамернае разьмеркаваньне. Пры гэтым разабрацца ў савецкай статыстыцы і знайсьці ў ёй праўду для аб'ектыўнага параўнаньня гаспадарчай эфэктыўнасьці РСФСР і БССР — невырашальнае заданьне для такога невялікага тэксту. Дзеля гэтага далейшыя параўнаньні мы будзем рабіць, максымальна пазьбягаючы выкарыстаньня нацыянальнай статыстыкі.

Пачнём з тэндэнцыяў у базавых паказьніках. Сярэднегадавая колькасьць насельніцтва складала ў 1999 годзе ў Расіі 145,9 млн., а ў Беларусі 10 млн. чалавек. То бок насельніцтва нашай усходняй суседкі ў 14,5 разу перавышае беларускае. У абедзьвюх краінах сьмяротнасьць цягам апошніх дзесяці гадоў перавышае нараджальнасьць. У адрозьненьне ад Беларусі, у Расіі назіраецца і адноснае скарачэньне колькасьці прадстаўнікоў тытульнай нацыі.

Канцэнтрацыя насельніцтва ў сталіцы краіны у расійцаў значна меншая за нашую: 6% у Маскве супраць 17% у Менску. Але колькасьць насельнікаў маскоўскага мэгаполісу ў 10 разоў перавышае колькасьць насельнікаў менскага. Тэмпы ўрбанізацыі па краіне ў цэлым, аднак, вышэйшыя ў Беларусі, бо практычна ўва ўсіх расійскіх рэгіёнах за выключэньнем Каўказу і Падкаўказьзя міграцыйны патэнцыял вёскі вычарпаны, у той час як паўднёвы захад Беларусі здольны на працягу 20 гадоў даць да 800 тысячаў гараджанаў, асабліва калі пачнуць разбурацца мэліярацыйныя сыстэмы.

Плошча Расіі 17,1 млн. кв.км, Беларусі — 0,21 млн. кв.км, г.зн. у 82 разы меншая. Дзеля гэтага шчыльнасьць насельніцтва ў Беларусі амаль у шэсьць разоў большая — 48,3 чалавека на кв.км супроць 8,5 у Расіі. У Расіі праблема вялікай тэрыторыі ўскладняецца міжнацыянальнымі і міжканфэсійнымі канфліктамі, эканамічнымі праблемамі падтрыманьня жыцьцядзейнасці ў зоне вечнай мерзлаты.

Сярэдняя працягласьць жыцьця (зьвесткі 1998 г.) мужчын у Расіі — 61,3 году, у Беларусі (зьвесткі 1999 г.) — 62,2 году, жанчын, адпаведна, — 72,9 і 73,9 году. Падабенства ў разрыве паміж працягласьцю жыцьця мужчынаў і жанчынаў адлюстроўвае звышвысокі ўзровень алькагалізму, траўматызму, агульных захворваньняў і самагубстваў сярод мужчынаў у абедзьвюх дзяржавах.

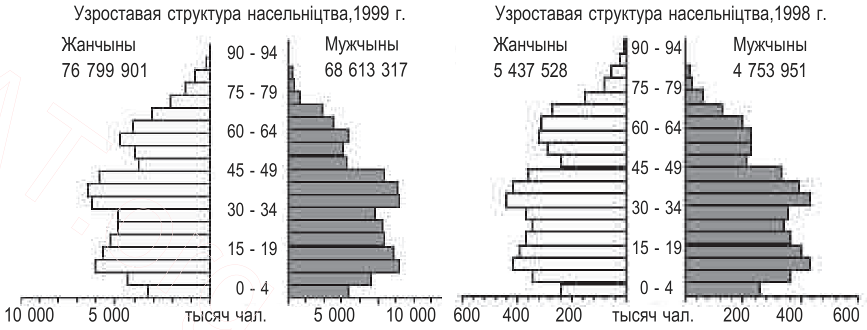

Табліца 1. Полавая і ўзроставая структура насельніцтва Расіі (зьлева) і Беларусі (справа) паводле зьвестак ААН.

У суадносінах жанчынаў і мужчынаў Расія мае дадатнейшы паказьнік (1,12) у параўнаньні зь Беларусяй (1,14) дзеля меншай долі жанчынаў векам 60—80 гадоў, чымся ў Беларусі. Вышэйшая працягласьць жыцьця (асабліва сярод старэйшых узроставых групаў) стаўляе перад Беларусяй праблему мадэрнізацыі сыстэмы пэнсійнага забесьпячэньня, бо з выходам на пэнсію найвялікшай групы насельніцтва 1945—1955 гадоў нараджэньня суадносіны паміж колькасьцю фармальна працаздольных і пэнсіянэраў дасягнуць крытычнай адзнакі і папаўненьне пэнсійнага фонду стане праблематычным.

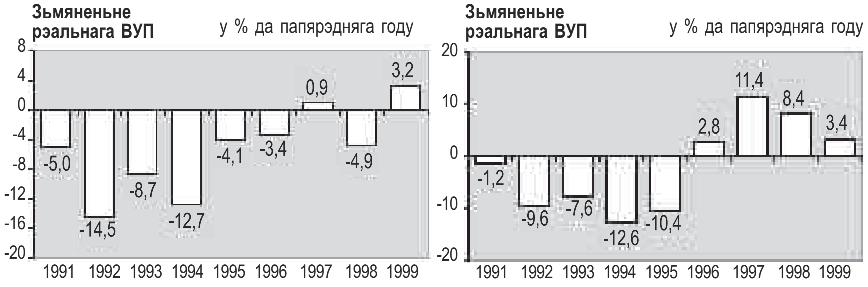

Табліца 2. Зьмяненьні рэальнага ВУП (у % да папярэдняга году) у Расіі (зьлева) і Беларусі (справа) паводле зьвестак ААН.

Паводле разьлікаў статыстычнай службы ААН, рэальны ВУП пасьля распаду СССР ў абедзьвюх краінах стала зьніжаўся. У Беларусі — да 1995 году ўлучна, а ў Расіі — да 1996. Пры гэтым сярэднегадавы тэмп спаду ВУП у Расіі ў 1991—1995 гадох быў вышэйшы, чымся ў Беларусі, на 0,7%.

Істотныя адрозьненьні ў тэмпавых паказьніках адлюстраваныя ў табліцы. Падрабязьней пэрыяд пасьля 1995 году мы разгледзім ніжэй на падставе зьвестак статыстычнага камітэту СНД.

Досыць параўнаць табліцы, каб пабачыць: больш як у палове выпадкаў зьмяненьні ў эканоміцы Расіі папярэднічаюць на год зрухам у процілеглым кірунку ў беларускай гаспадарцы. Каб заўважыць гэта, дастаткова ссунуць адпаведныя лічбы ВУП на адзін год, што і зроблена ў ніжэй зьмешчанай табліцы.

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Расія	—	-	+	-	+	+	+	—	+
Беларусь	—	+	-	+	+	+	-	—	-
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000

Структуру спажываньня ў абедзьвюх краінах адлюстроўвае табліца 3:

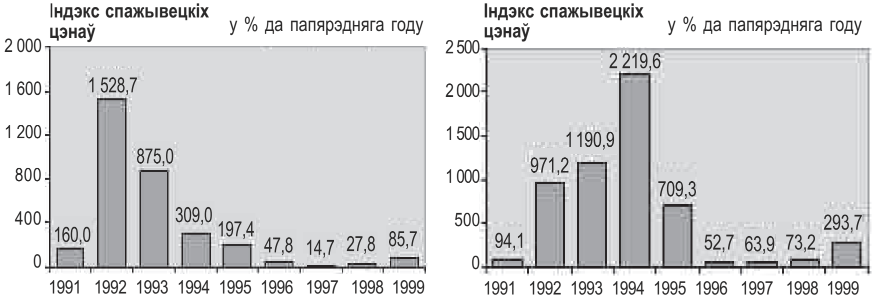

Табліца 3. Індэкс спажывецкіх цэнаў (у адсотках да папярэдняга году) у Расіі (зьлева) і Беларусі (справа) паводле зьвестак ААН.

За ўвесь пэрыяд назіраньняў, адлюстраваных на дыяграме, толькі аднойчы, у 1997 годзе, у Расіі тэмп росту спажывецкіх цэнаў апынуўся ў межах, што не разглядаюцца як гіпэрінфляцыя ў стабільных эканоміках. Беларусь не дачакалася й гэткага. Пік інфляцыі ў Расіі прыпадае на 1992 год, у Беларусі — на 1994 г. Злом тэндэнцыі ў абедзьвюх краінах адбыўся ў 1996 годзе. Дагэтуль сярэднегадавы тэмп інфляцыі ў Беларусі быў у 1,6 разу вышэйшы за расійскі. Гэта ў вялікай ступені спрыяла росту эканамічнай актыўнасьці беларусаў у сфэры ценявой эканомікі.

Моцна адрозьніваецца і ўзровень беспрацоўя ў абедзьвюх краінах.

Табліца 4. Доля беспрацоўных, у адсотках да эканамічна актыўнага насельніцтва.

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Расія	4,7	5,9	8,1	9,5	9,7	11,8	13,3	13,4
Беларусь	0,5	1,4	2,1	2,7	3,9	2,8	2,3	2,0

Крыніца: Статыстычны камітэт СНД*.

Калі падрабязьней, сумясьціўшы ў адной табліцы, разгледзець асноўныя паказьнікі дымамікі народнай гаспадаркі Беларусі падчас прэзыдэнтуры А. Лукашэнкі ў параўнаньні з адпаведнымі расійскімі паказьнікамі, можна акрэсьліць прынцыповыя разыходжаньні ў эканамічным разьвіцьці абедзьвюх краін.

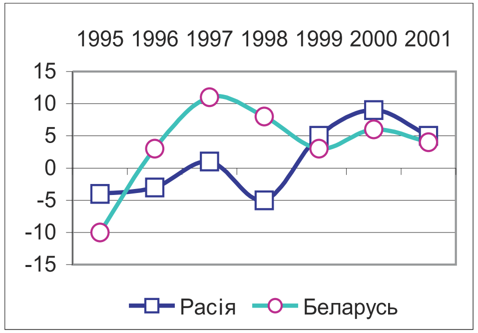

Табліца 5. Прырост (зьніжэньне) валавога ўнутранага прадукту ў Расіі й Беларусі (у адсотках да папярэдняга году).

Аналіз дынамікі ВУП дазваляе пабачыць два выразныя этапы. Для Расіі першы зь іх быў зьвязаны з падзеньнем цэнаў на нафту, якое завяршылася дэфолтам у жніўні 1998 г. Крах расійскага рубля адносна даляра ЗША адзначыў завяршэньне этапу першапачатковага назапашваньня капіталу ў Расіі. У выніку Расія пераўтварылася ў дзяржаву трэцяга сьвету і сыравінны прыдатак Захаду. З 1999 году расійскі бюджэт пераважна фармуецца за кошт адлічэньняў з сыравіннага комплексу, які прадае на Захад газ, нафту, нікель і непілаваны лес.

Тым часам у Беларусі захавалася ўдвая больш супроць Расіі разгорненых за савецкім часам прамысловых магутнасьцяў, у тым ліку і сучасных кампанэнтаў ВПК. Дзякуючы адміністрацыйным мэтадам кіраваньня краіна здолела трымаць вышэйшыя за нулявую адзнаку тэмпы росту ВУП ажно з 1996 году. Але рост

* Тут і далей усе зьвесткі, прыведзеныя ў табліцах і графіках, даюцца паводле гэтай крыніцы. — *Рэд.*

прамысловай вытворчасьці суправаджаўся рэцэсіяй у сельскай гаспадарцы.

З 1997 году беларуская прамысловая вытворчасьць дэманструе ўстойлівую тэндэнцыю да паніжэньня тэмпаў росту. Такая ж самая карціна ў сельскай гаспадарцы. Агульная крэдыторская запазычанасць беларускіх калгасаў набліжаецца да мільярда даляраў паводле бягучага курсу Нацыянальнага банку.

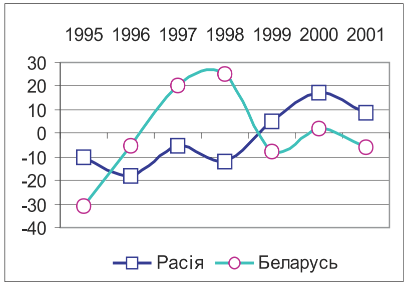

Табліца 6. Прырост (зьніжэньне) інвэстыцыяў у асноўны капітал у Расіі й Беларусі (у адсотках да папярэдняга году).

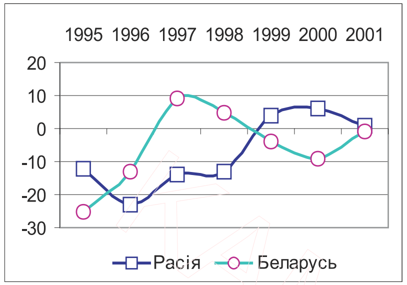

Табліца 7. Прырост (зьніжэньне) перавозкі грузаў у Расіі й Беларусі (у адсотках да папярэдняга году)

На першы погляд здаецца, што Беларусь у інвэставаньні ў асноўны капітал далёка абагнала Расію. Але тут мы маем справу з паказьнікам унутраным і адносным. Беларускі рост да 1998 году быў абумоўлены крэдытаваньнем жыльлёвага будаўніцтва і выдаткамі на захаваньне маральна састарэлых рабочых месцаў ува ўсіх галінах вытворчасьці. Пры гэтым доля рэальных замежных інвэстыцыяў у вытворчыя фонды хінулася да нуля (асабліва калі ня ўлічваць выдаткаў “Газпраму” на падтрыманьне сваёй інфраструктуры на нашай тэрыторыі).

Расійскі крызыс 1998 году быў выкліканы спалучэньнем фінансавых чыньнікаў з кан’юнктурнымі ваганьнямі кошту сыравіны. Пасьля яго рух інвэстыцыйных патокаў у Расіі беспасярэдне, а ў Беларусі — ускосна, будзе залежаць ад выручкі экспартэраў сыравіны.

Статыстычны рост аграрнай і прамысловай вытворчасьці й інвэстыцыяў на Беларусі падаецца сумнеўным дзеля таго, што аб’ёмы перавозак перавышалі мінулагоднія толькі двойчы — у 1997 і 1998 гадох — і наагул не супадаюць па канфігурацыі графікаў прыросту.

У адрозьненьне ад гэтага, у Расіі гэты паказьнік больш адпавядае рэчаіснасьці, бо пачаў расьці разам зь зьяўленьнем рэсурсаў на куплю і перамяшчэньне грузаў і супаў з ростам паставак за межы краіны.

Нарастаньне крызысных зьяваў у эканоміцы Беларусі яскрава адлюстроўвае дынаміка экспарту на нашыя асноўныя рынкі. Толькі ў 1997 і 2000 гадох тэмпы экспартных паставак у краіны СНД (75% агульнага аб’ёму паставак) узрасталі ў параўнаньні з папярэднім годам. Расія, наадварот, няўхільна нарошчвала экспарт за выняткам крызысных 1998 і 1999 гадоў, але структура гэтага экспарту ўсё больш адпавядае экспарту краінаў трэцяга сьвету.

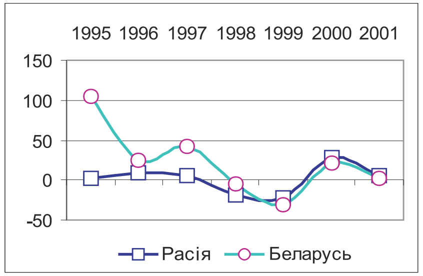

Табліца 8. Прырост экспарту ў краіны СНД з Расіі й Беларусі (у адсотках да папярэдняга году).

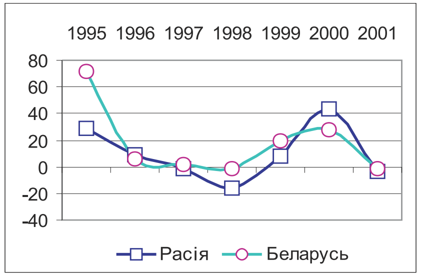

Табліца 9. Прырост экспарту ў краіны, якія не ўваходзяць у СНД, з Расіі й Беларусі (у адсотках да папярэдняга году).

Акурат з гэтае прычыны такія падобныя графікі Расіі й Беларусі ў табліцы 9. Бо беларускі экспарт у разьвітыя краіны — на 80% экспарт сыравінны: калійныя солі, непілаваны лес, паўфабрыкаты.

Сынхроннасьць патокаў імпарту з краінаў СНД у Расію і Беларусь можа сьведчыць толькі аб адным: гаспадарчыя сувязі часоў СССР захаваліся ў поўным аб’ёме і ніколі не разрываліся. Бо, каб графікі істотна адрозьніваліся, павінна зьмяніцца структура і аб’ём вонкавага гандлю.

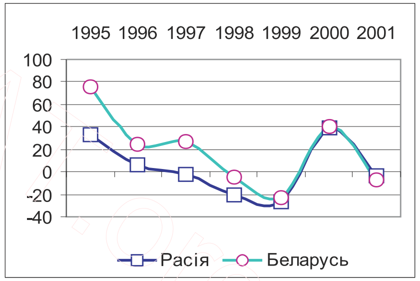

Табліца 10. Прырост імпарту з краінаў СНД ў Расію і Беларусь (у адсотках да папярэдняга году).

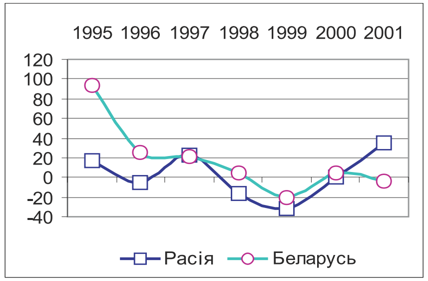

Табліца 11. Прырост (зьніжэньне) імпарту з краінаў, якія не ўваходзяць у СНД, у Расію і Беларусь (у адсотках да папярэдняга году).

Гэта выразна відаць на графіку імпарту з краінаў, якія не ўваходзяць у СНД. Беларусь стала скарачала вонкавы закуп да памераў г.зв. “крытычнага імпарту”. Расія, насупраць, калі цэнавая кан’юнктура на сусьветным рынку сыравіны гэта дазваляе, робіць вялікія закупы, прычым ня толькі тэхналёгіяў і абсталяваньня, але спажывецкіх тавараў і прадметаў раскошы. Палова харчовых тавараў у расійскім гандлі — імпартныя.

Было б несправядліва гаварыць, што “беларускага эканамічнага цуду” не існуе. Прынамсі, тавараабарачэньне раздробавага гандлю вымушае задумацца любога скептыка. Ваганьні гэтага паказьніка, бадай, найбольш адрозьніваюць Беларусь ад суседніх краін. Можна меркаваць, што, пачынаючы з 1997 году,

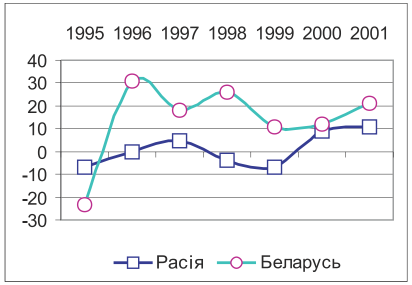

Табліца 12. Прырост (зьніжэньне) тавараабарачэньня раздробавага гандлю ў Расіі й Беларусі (у адсотках да папярэдняга году).

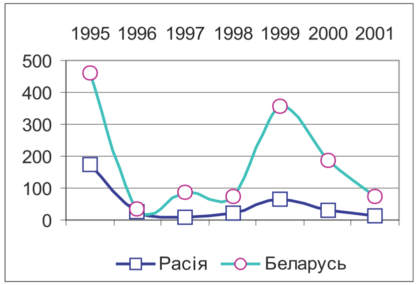

Табліца 13. Прырост індэксу цэнаў вытворцаў прамысловай прадукцыі ў Расіі й Беларусі (у адсотках да папярэдняга году).

уздымы расійскага тавараразвароту зьвязаныя з падзеньнямі беларускага найхутчэй праз дваісты ўплыў шэрага бізнэсу, у якім беларусы дасягнулі вялікіх посьпехаў. Да таго ж, тавары з крамаў робяцца аб’ектам памежнага гандлю — спэкуляцыяў, заснаваных на кантрабандным перамяшчэньні тавараў праз празрыстую мяжу наўпрост з заводаў-вытворцаў.

Нават нязначны рост цаны на расійскую сыравіну і камплектуючыя выклікае хвалю росту цэнаў на прадукцыю беларускіх вытворцаў, што цягне за сабой скарачэньне іх канкурэнтаздольнасьці і прымушае пераходзіць да розных бартэрных і ўзаемазаліковых схемаў.

Што да прагнозу, то ў гэтай справе трэба ўлічваць вонкавыя і ўнутраныя чыньнікі. Галоўны з вонкавых чыньнікаў становяць сабой тэмпы росту спажываньня арганічнай сыравіны ў сьвеце на фоне разгарненьня канфлікту поўдзень—поўнач. Калі гэты канфлікт, ад Філіпінаў, Малайзіі й Судану да Босьніі й Чачэніі, і нават да Башкірыі й Татарыі (бо зьвязаны з ісламскім фактарам) будзе разгортвацца, то ў расійцаў будзе ўзрастаць патрэба ў беларускім транзыце, беларускім ВПК. Беларусь будзе выкарыстоўвацца расійцамі як пасярэднік у гандлі зброяй.

Што да ўнутраных чыньнікаў: да 2010 году насельніцтва нашай краіны скароціцца больш чым на паўмільёна чалавек. Ня выключана, што разбурэньне мэліярацыйных сыстэмаў выкліча масавую міграцыю з паўднёвага захаду краіны ў гарады, а дэпапуляцыя на поўначы Беларусі й на яе ўсходзе абумовіць канчатковы заняпад калгасаў і абвострыць харчовую праблему. Разбурэньне ж асноўных фондаў пацягне за сабой дэградацыю вытворчасьці, уведзенай у лад у 70—80-я гг. ХХ ст. (ужо ў 1990—2000 гг. колькасьць аварыяў і катастрофаў на прамысловасьці ўзрасла ў чатыры разы).

Аналягічныя працэсы будуць разгортвацца і на тэрыторыі Расіі. У дадатак да ўсяго яны будуць узмоцненыя дэзінтэграцыяй дзяржавы і актыўнасьцю транснацыянальных карпарацыяў. Уплыў транзытных сыравінных патокаў прывядзе ў Расіі да дэградацыі эканамічных зонаў, нецікавых для капіталу.

KAMUNIKAT.org